

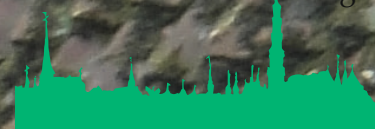
Jaargang 35

september 2020

nummer 102

Groninga

Vriendenbulletin

STICHTING VRIENDEN VAN DE STAD GRONINGEN

Colofon

Inhoudsopgave

Colofon

Redactie:

P. J. E. Bootsma
T. van der Meulen
H.T. van Veen

Ontwerp en vormgeving:
MOTTOW, martijn otto wolf

Redactieadres:

H.W. Mesdagplein 6
9718 HR Groningen
Tel 050 5890776
meulen1@xs4all.nl

Afbeelding omslag:

Kerk Leegkerk, met middagzon op noordelijk dak.
Foto: Tom van der Meulen

Kopijdatum nummer 103:
15 november 2020

Kopij aanleveren in Word, foto's:
JPEG, Tiff of EPS

Tom van der Meulen Van de voorzitter	3
Henk Th. van Veen Bescherming van onbeschermd erfgoed in Groningen.	4
Piet Pellenbarg Meer opinies over de nieuwe Oostwand en het Forumgebouw	6
Carla Alma - De nieuwe Oostwand van de Grote Markt in Groningen	6
George Groote - Grote Markt, de huiskamer van de stad Groningen	7
Ed Nozeman - Forum Groningen: meerwaarde voor de binnenstad?	8
Tjerk Ruimschotel - Trots	8
Emiel Blok - Van urinoir naar prachtexemplaar	9
Jeroen Westendorp - En wat vinden we er nu van?	9
Hein Folkers, Koos Meisner Stad uit zicht?	10
Tom van der Meulen Flexibiliteit in bestemmingsplannen: normaal of uitzonderlijk?	11
Pieter Bootsma De arm van Johannes de Doper.	15
Hein Folkers, Koos Meisner Stad in zicht	17
Activiteiten Het resultaat. Gesprek over Forum, Nieuwe Markt en Oostwand Wandeling met thema '75 jaar Grote Markt'.	18
Groningana	19

Groninga

Van de Voorzitter

Dit najaar hopen we goed te maken wat in april niet kon: de paneldiscussie over de Oostwand van de Grote Markt en het Forumgebouw. U bent van harte uitgenodigd om op 7 oktober naar de Nieuwe Kerk te komen en aan de discussie deel te nemen. De anderhalve meter samenleving noodzaakt ons uit te wijken naar een accommodatie die een zeker volume aan publiek kan bevatten en dat is de Nieuwe Kerk geworden. Een preekshuur waarin we met de nodige tussenruimte kunnen zitten. De Groninger Archieven, die ons tot onze volle tevredenheid de afgelopen jaren hebben gehuisvest bij lezingen kon in de anderhalve meter samenleving niet bieden wat de Nieuwe Kerk wel kan: een ruimte waarin een paneldiscussie plaatsvindt met sfeer, publiek, interactie en ongehinderde interventie, zij het wel geleid door een voorzitter. De zondag aan woensdag 7 oktober voorafgaand, dus 4 oktober, is er als voorbereiding op de paneldiscussie van woensdag, een wandeling over en langs de Grote Markt. Voor beide evenementen vragen we u zich per email aan te melden. En daarbij, met name waar het gaat om de paneldiscussie, *ook enige spoed te betrachten*, want uw gegevens moeten ook tijdig bij de organisatie van de Nieuwe Kerk bekend zijn.

Zie voor details de activiteitenpagina, bladzijde 18, in dit Bulletin.

Ook in dit nummer een *appetizer* voor de paneldiscussie in de vorm van een aantal bijdragen van mensen die door Piet Pellenbarg zijn uitgenodigd een mening over Forum en Oostwand te geven. Net als in de vorige aflevering van het Vriendenbulletin is het een gevarieerd boekje van meningen en oordelen geworden. Henk van Veen, onze afgevaardigde in de Klankbordgroep Project Cultuurhistorische Waardering, laat ons kennismaken met de (verdere) ontwikkeling van erfgoedbeleid in de gemeente Groningen. De Cultuurhistorische kaart, aanvankelijk beperkt tot de (oude) gemeente Groningen is/wordt aangevuld met gegevens van de voormalige gemeenten Ten Boer en Haren. Uiteindelijk moet dit zijn vertaling vinden in concreet beleid, zoals omschreven in het facetbestemmingsplan Gebouwd Erfgoed Groningen. Of dat op zichzelf voldoende reden is nu maar de toekomst met vertrouwen tegemoet te zien....

Pieter Bootsma laat u kennismaken van zijn bevindingen van het lezen van Bart Flikkema's *De arm van Johannes de Doper*.

Hein Folkers en Koos Meisner vervolgen hun rubriek stad uit/inzicht. En zelf heb ik, daartoe door Pieter Bootsma uitgedaagd, wat op papier gezet over flexibiliteit in bestemmingsplannen. Uit deze bijdrage kun u (bij vergelijking met Pieters bijdrage in Vriendenbulletin 101) afleiden dat binnen het bestuur wel enigszins verschillende opvattingen bestaan over wat bestemmingsplannen ons kunnen bieden en wat ze in de praktijk betekenen. Daarover behoeven we niet dramatisch te doen: discussie dient de oordeelsvorming.

Bescherming van onbeschermd erfgoed in Groningen

De afgelopen decennia is de stad Groningen steeds actiever geworden op het gebied van behoud van fysiek cultureel erfgoed. Het aantal beschermde monumenten werd uitgebreid, beschermde stadsgezichten werden aangewezen en grote monumentale gebouwen gerevitaliseerd. Het aandachtsgebied verschoof van de binnenstad naar de gemeente als geheel en het erfgoedbeleid richtte zich niet alleen op cultuurhistorisch waardevolle objecten, maar ook op ensembles, gebieden en weg-, water- en groenstructuren. Nadrukkelijke aandacht was er ook voor de archeologie. De gemeente wil in haar erfgoedbeleid actief voorsorteren op de Omgevingswet die in 2022 van kracht zal worden.

Wat stimulerend werkte op de recente beleidsontwikkeling was dat op 1 januari 2012 de Monumentenwet 1988 en het Besluit ruimtelijke ordening (Bro) gewijzigd werden als gevolg van de in 2009 vastgestelde Modernisering Monumentenzorg (MoMo). In de MoMo was bepaald dat bij het opstellen van bestemmingsplannen rekening gehouden dient te worden met cultuurhistorische waarden, zowel boven- als ondergronds. Er diende per gebied een duidelijke visie op erfgoed te worden geformuleerd. Ook de regelgeving moest eenvoudiger en krachtiger worden, waardoor herbestemmingen simpeler zouden kunnen worden gerealiseerd. Bij al deze activiteit moet wel een belangrijke kanttekening worden geplaatst. De werkelijkheid zoals hierboven geschetst is vooral een papieren werkelijkheid. Actief is de gemeente vooral in het produceren van documenten op het gebied van

erfgoedbeleid. Wanneer echter blijkt dat die documenten een obstakel vormen voor concrete ontwikkelingen, worden ze zo weer opzij geschoven.

Cultuurhistorische waardenkaart

In de nieuwe situatie lieten veel gemeenten een cultuurhistorische waardenkaart vervaardigen. Dat was eerder ook al wel gebeurd, maar nu kregen deze kaarten echt een functie in het beleid van ruimtelijke ordening. Dit maakte dat ze steeds gedetailleerder werden en beter uitgevoerd, wat overigens mogelijk werd door verbeterde GIS-technieken.

Het werken aan cultuurhistorische waardenkaarten kreeg een krachtige impuls door het toenemend besef dat er een hele categorie aan erfgoed bestond die van evident belang was, maar die geen bescherming genoot. Het ging hierbij niet alleen om architectonische objecten en stedenbouwkundige ensembles, maar ook om erfgoed van archeologische en historisch-geografische/cultuurhistorische aard. Met de steeds grootschaliger stads- en dorpsvernieuwingen werd het gevaar reëel dat talrijke beschermingswaardige, maar onbeschermd elementen binnen de bebouwde kom en in het landschap voorgoed zouden verdwijnen. Hieraan moest door regelgeving paal en perk worden gesteld. In het Groningse werkten de aardbevingen hierbij duidelijk als katalysator.

Die leidden tot een hausse aan ongecontroleerde afbraak waarvan veel karakteristieke en beeldondersteunende panden het slachtoffer werden of dreigden te worden. De Provinciale Omgevingsverordeningen die vanaf 2016 – het jaar waarin de

Erfgoedwet tot stand kwam – werden uitgevaardigd, schreven voor dat “een bestemmingsplan dat betrekking heeft op het aardbevingsgebied en een bestemmingsplan dat betrekking heeft op het buitengebied gelegen buiten het aardbevingsgebied, regels stelt ter bescherming van de hoofdvorm van de karakteristieke en beeldbepalende gebouwen.” In 2017 stelde de Groningse gemeenteraad de Erfgoednota vast waarin het te voeren erfgoedbeleid tot 2027 wordt geschetst. Dit beleid gaat onder de volgende drie leuzen: “Het historisch verhaal van Groningen ontdekken, wegen delen”; “de historische rijkdom van Groningen koesteren”; en “Groningen verder ontwikkelen vanuit het bestaande/eigene”. Dit laatste staat voor de gemeente centraal: hoe kan erfgoed bijdragen aan de kwaliteit en leefbaarheid van de stad van nu en straks? Men heeft het in dit verband over “Erfgoed gebruiken als inspiratiebron bij nieuwe ontwikkelingen”, “Erfgoedwaarden opnemen in ruimtelijke plannen”, en “Vernieuwen op een manier die recht doet aan de kwaliteit die er al is.” Dit alles klinkt natuurlijk fraai, maar de vraag is of het erfgoed zelf hier veel mee opschiet. De nadruk die de gemeente legt op het “ontwikkelen” kan gemakkelijk het “koesteren” in de verdrinking brengen, zoals de kwestie rond Bloemsingel 8 en de Kunstwerf laat zien.

Facetbestemmingsplan Gebouwd Erfgoed Groningen

De bedoeling is dat nieuw geïdentificeerd onbeschermd erfgoed voortaan wordt beschermd door het facetbestemmingsplan “Gebouwd Erfgoed

Groningen" (2020). De identificatie, classificatie en waardering van de objecten werd uitbesteed aan RAAP, een onafhankelijk onderzoeks- en adviesbureau voor archeologie, cultuurhistorie en erfgoed en aan het Monumenten Advies Bureau. Deze operatie werd eerst binnen de grenzen van de voormalige gemeente Groningen uitgevoerd, vervolgens in Ten Boer en tenslotte, zeer recentelijk, in Haren. De selectie en classificatie van de objecten vonden plaats via toetsing aan de hand van de volgende zes waarderingscriteria:

1. Stedenbouwkundige en ensemblewaarde
2. Beeldbepalende waarde.
3. Historische waarde, representatieve waarde.
4. Gaafheid.
5. Architectuur- en bouwhistorische waarde.
6. Zeldzaamheidswaarde.

De score-toekenning resulteerde in een indeling van het object in een van vier volgende schaalniveaus:

- Zeer hoge erfgoedwaarde.
- Hoge erfgoedwaarde.
- Positieve erfgoedwaarde.
- Basis erfgoedwaarde.

Objecten met een eindwaardering "zeer hoog" en "hoog" komen in de toekomst in aanmerking voor de status van gemeentelijke monument. Objecten met een eindwaardering "positief" worden als "karakteristiek" aangemerkt en objecten met een eindwaardering "basis" als "beeldondersteunend." De gewaardeerde archeologische, historisch-geografische, historisch-bouwkundige en stedenbouwkundige objecten werden gemarkeerd op de Cultuurhistorische Waardenkaart Groningen. Deze kaart bevat zodoende een schat aan gegevens over niet alleen rijks- en gemeentelijke monumenten, maar ook beeldbepalende panden, landschappelijk waardevolle elementen, archeologische percelen en archeologische verwachtingszones.

Klankbordgroep Project Cultuurhistorische Waardering

Op enkele bijeenkomsten werden de uitvoerders van de selectie en de classificatie vergast op commentaar, vragen en wensen van de zogeheten Klankbordgroep Project Cultuurhistorische Waardering. Ik was hierbij aanwezig - zij het meer als vertegenwoordiger van de Vrienden dan als deskundige - en raakte onder de indruk van de kennis en expertise van zowel de uitvoerders als de klankborders. Tot in detail werden waardering en classificatie tegen het licht gehouden en bevestigd. Regelmatig leidden de discussies tot aanpassingen aan en toevoegingen van de waardenkaart, die eigenlijk uit drie verschillende kaarten bestond die over elkaar heen werden gelegd. De echte "hotspots" zijn dan natuurlijk de plekken op de kaart waar zowel de archeologie als de historische geografie als de bebouwde omgeving "zeer hoog" scoorden.

De bijeenkomsten werden telkens opgedeeld in drie sessies, een per themagebied. Wat mij daarbij opviel was dat men alleen aan de "eigen" sessies deelnam. De archeologen ruimden resoluut het veld wanneer de historisch geografen aantraden en deze laatste pakten hun biezen zodra de architectuurmensen zich

presenteerden. Ik bleef telkens zitten en leerde zo van alles. Zo hoorde ik dat het wenselijk is om bij het weergeven van archeologische zones op de waardenkaart geen rekening te houden met kadastrale en topografische grenzen. Ook wist ik niet dat de regelmatigheid van veel wijken uit de jaren '60/'70 goed aansluit op de verkaveling van het kleigebied en onregelmatigheid van vroegere wijken goed aansluit op het zandlandschap. Verder vond ik het interessant om te horen dat landelijk gezien Groningen echt opvalt door haar kleinschalige bebouwing, haar bijzondere bebouwing op binnenterreinen en de kwaliteit van haar wederopbouwpannen.

Te hopen valt dat de serieuze inbreng van zoveel kenners er inderdaad toe leidt dat onder het facetbestemmingsplan "Gebouwd Erfgoed Groningen" het onbeschermde erfgoed binnen de gemeentegrenzen voortaan adequaat zal worden beschermd. Helemaal gerust daarop ben ik niet. Omineus lijkt mij de zinsnede dat het bestemmingsplan "regels stelt ter bescherming van de *hoofdvorm* (mijn cursivering) van de karakteristieke en beeldbepalende gebouwen." Wat ook te denken geeft is dat een omgevingsvergunning voor het slopen van een beeldondersteunend object kan worden verleend "als een deel van

Het gat in de Westerhavenstraat naast de nieuwbouw

het object wordt gesloopt dat weliswaar beeldondersteunend is, maar er een vervanging plaatsvindt door gelijkwaardige delen." Want wat is gelijkwaardig? Concreet denk ik aan wat er onlangs is gebeurd op de hoek van de Westerhavenstraat en de Westerhaven. Daar stond tot voor kort een zachtgeel gestuct, simpel en harmonieus laat-negentiende-eeuws pand. Ervoor in de plaats verrees een bouwwerk dat zijn voorganger

qua vorm herhaalt, maar verder niet. Het is een kil prefab bouwsel geworden uitgevoerd in opzichtig baksteen, kunststof en staal. Bij de sloop van het eerdere pand werden – naar beproefd Gronings recept – en passant twee aanpalende schipperswoningen meegenomen. Hiervoor kwam geen enkel bouwvolume in de plaats: wat hier rest is slechts een litteken in de gave negentiende-eeuwse straatwand

die de Westerhavenstraat daarvoor vertoonde.

Hopelijk is wat op deze plek heeft plaatsgegrepen geen voorbode van het soort bescherming dat aan beeldondersteunend erfgoed zal worden geboden onder de vigore van het facetbestemmingsplan "Gebouwd Erfgoed Groningen".

Meer opinies en debat over de nieuwe Oostwand en het Forumgebouw

Piet Pellenburg

In ons Vriendenbulletin nummer 101 namen wij met het plaatsen van een aantal opiniërende bijdragen een voorschot op het aanstaande debat (7 oktober! Nieuwe Kerk Groningen, 20.00 uur) over de herbouwde Oostwand van de Grote Markt en het Forumgebouw. Vier goed geïnformeerde en betrokken Groningers lieten hun licht schijnen over dit voorlopige sluitstuk van de veranderingsoperaties rond de markt: professor Gert de Roo, lector Mark Mobach, journaliste Cunera van Selm en architect Taeke Boersma. Nu het debat naderbij komt laten we opnieuw een zestal van zulke opiniestukken zien, ditmaal van Carla Alma, George Groote, Ed Nozeman, Emiel Blok, Tjerk Ruimschotel en Jeroen Westendorp. Hun achtergrond is nog diverser dan van het eerdere viertal, en varieert van voormalig actievoerder en waterschap bestuurder tot vastgoedman, professor, fietsreisorganisator, stadsontwerper en wethouder in het Ommeland (nou

ja, als je de kop van Drenthe tot het ommeland wilt rekenen, maar dat doet de betrokken wethouder zelf dus wel). Weer zien we dat de klank van de reacties wijd uiteenloopt: van lovend tot twijfelend of regelrecht teleurgesteld, van analytisch tot beschouwend en emotioneel. En er zijn weer tot aandacht stemmende zinnestukjes te citeren. Tjerk Ruimschotel haalt iemand aan die zei dat als je een stad wilt bouwen, je het beste kunt beginnen met een universiteit te stichten en dan maar tweehonderd jaar wachten of het gelukt is. Over het Forum zegt Tjerk nu ook dat we met oordelen maar beter eerst een jaar of twintig moeten wachten. Maar ja, wij als Vrienden van de Stad zijn daarvoor toch te ongeduldig. Vandaar het debat op 7 oktober, met in het panel Willem Smink, Niek Verdonk, Erik Dorsman en Cor Wagenaar, onder de leiding van Han Borg. Zie verder op pagina 18 van dit bulletin de aankondiging met aanwijzingen voor hoe je op te

geven conform de corona-voorschriften. Intussen veel genoeg gewenst met het lezen van de inleidende beschouwingen.

1. De nieuwe Oostwand van de Grote Markt in Groningen

Ook ik heb, als rechtgeaarde Groninger en al vele decennia woonachtig in Stad, een mening over de vele veranderingen rond de Grote Markt. Wat betreft de recentelijk gebouwde Oostwand en het Forum vallen mij met name twee aspecten op, uit de vele die er te benoemen zijn, nl. de *grootschaligheid* van het Forum en de *rooilijn* van de bebouwing aan de Oostwand. Dat er een verbetering van die Oostwand nodig was, staat wat mij betreft buiten kijf: de parkeergarage, de voormalig passage en de rommeligheid van deze plek schreeuwden om een fatsoenlijke aanpak.

Maar . . .

Het *Forum*: met vele Groningers heb ook ik voor dit architectonische ontwerp gekozen, het leek in zijn ontwerp een gebouw met veel grandeur. Maar ach, wat valt het uiteindelijke gebouw me tegen. Het is weliswaar fraai en met een ruime en efficiënte fietsenkelder erbij heel toegankelijk. Maar het is vooral vanuit een stedenbouwkundig oogpunt potsierlijk groot in relatie tot de relatief benauwde Nieuwe Markt en de rest van het centrum, het is raar weggestopt op die plek en er zit veel te veel loze ruimte in van binnen. M.a.w.: de dimensies van het geheel staan me tegen! Oftewel: het had wel een maatje minder gemogen.

En ook de invulling valt me tegen: eigenlijk is het een opgepimpte (maar wel prachtige) bioscoop en een goede maar wel raar verspreide bibliotheek. Maar die hadden beide al goede behuizingen in de stad, dus wat is er verbeterd op die bruikbaarheid?

En dan de *rooilijn* van de *Oostwand*: die is teruggeplaatst naar de vóóroorlogse situatie, maar ik vind dat geen verbetering: als je vanuit de Oosterstraat komt, valt je oog eerst op een wel héél lelijk appartementen-blokkendoos en is bovendien de Martinitoren niet meer zichtbaar. Mij beviel de openheid van de Grote Markt van vóór deze ingreep beter. Het is maar een mening.

De overige bebouwing is mooier: het bakstenen hotel is fraai en ook het nieuwe onderkomen van Vindicat kan de toets der kritiek doorstaan. Maar de doorgang van Grote naar Nieuwe Markt verdient meer aandacht, die is, vrees ik, niet open genoeg om het publiek gemakkelijk doorgang te verlenen, daar word ik een tikkeltje claustrofobisch van . . .

Carla Alma Voormalig coördinator Waddenvereniging en bestuurder van het waterschap Noorderzijlvest.

2. Grote Markt, de huiskamer van de stad Groningen !

Groningen, een historische stad, historische gebouwen en een rijke historische en actuele cultuur. Een stad die meer van 1000 jaar bestaat en waar in het heden veel gebeurd en zeker in het verleden veel is gebeurd. Een rijke historie is de basis voor een prachtige toekomst en voor een prettig woon- en verblijfsklimaat in de stad.

Groningen rijk aan oude gebouwen, een prachtige en gedifferentieerde architectuur, veel kerkgebouwen en veel kerktorens. En aan de hoeveelheid van kerktorens kan worden afgeleid dat de stad een rijke culturele en economische historie heeft gehad en nog steeds heeft. Een prachtige stad met schitterende historische gebouwen, waarbij de Grote Markt het middelpunt is.

De historische vooroorlogse Grote Markt telde een grote verscheidenheid van prachtige gebouwen met als middelpunt het stadhuis, het Waaggebouw en het Goudkantoor. Gelukkig is een deel van deze gebouwen gespaard gebleven tijdens de WO II maar toch hebben de panden aan de noordzijde en oostzijde van de Grote Markt forse schade opgelopen en wel zodanig dat er nieuwbouw gepleegd moest worden. De panden aan de noord- en oostzijde van de Grote Markt zijn en waren niet het toonbeeld van een fraaie architectuur en worden gekenmerkt door een te haastige nieuwbouw om de beide gevelwanden na de WO II snel te herstellen. De laatste afronding aan de noordzijde was het gebouw van V&D. De laatste afronding van de oostwand was de Naberspasse, die al snel een architectonische en commerciële flop bleek te zijn.

De oostzijde heeft een beladen naam gekregen na de WO II. Het Scholtenhuis was het toonbeeld van

de Duitse hardvochtige bezetting. De herbouw na de WO II resulteerde in een gebouw voor een apotheek, een kantoorgebouw (verzekering), een studentensociëteit, de Naberspasse met winkels en kantoren en op de hoek van de Poelestraat een kantoor/winkelpand.

De oostwand heeft na de WO II nooit een krachtige statuur gekregen. De studentensoos *Mutua Fides* was en is nog steeds een dissonant aan de oostwand. De Naberspasse werd als laatste gebouw aan de oostwand gebouwd in de jaren 70 van de vorige eeuw en is nooit een succes geweest. De winkelpasse, de Naberspasse, bleek commercieel gezien een mislukking te zijn. Dat was de aanleiding voor een discussie in de stad Groningen over de kwaliteit van de panden aan de oostwand en het onderzoek naar een nieuwe ontwikkeling. De hele oostwand van na de WO II was kwalitatief beneden de maat met als grote dissonant de studentensociëteit. Uiteindelijk werd na een lange periode van discussie een nieuw plan gemaakt en goedgekeurd voor de gehele oostwand. Daarin werd opnieuw de studentensociëteit opgenomen, een hotel en een doorgang naar het achtergelegen Forum Groningen en de Nieuwe Markt en een woongebouw op de hoek van de Grote Markt en de Poelestraat.

Het gehele plan is nu in afbouw en heeft een nieuwe stedelijke allure gegeven aan de oostwand, waarin het gebouw van Vindicat in mijn ogen niet thuishoort. The Market Hotel van Westcord is een prachtig passend gebouw aan de oostwand en brengt leven in het gebied met terrassen en restaurants. De doorgang naar de Nieuw Markt en het woongebouw Merckt geven de stedelijke allure van de Grote Markt nog meer vorm.

Al met al een geslaagde operatie om de oostwand weer een stedelijke allure te geven.

George Groote Ervaringsdeskundige vastgoed en makelaardij

3. Forum Groningen: meerwaarde voor de (binnen)stad?

De stad Groningen heeft een haat-liefdeverhouding met grote projecten. Aan de positieve kant staan het gewaardeerde Waagstraatproject, het (her)ontwikkelde Europark/De Linie/Kempkensberg en de stadsvernieuwing van de voor-en naoorlogse woonwijken. De schaduwzijde omvat de geschrapte Regiotram en Flyover, de verworpen P-garage onder de Grote Markt, de vertraagde realisatie van Ebbingekwartier, Meerstad en verdiepte zuidelijke ringweg.

Grootschalige (binnen-) stedelijke projecten komen zelden zonder slag of stoot tot stand. Bewerkelijke procedures, gewijzigde inzichten, technische complicaties en kostenoverschrijdingen horen daarbij, evenals de confrontatie met tegenstanders en afnemende interesse bij burgers.

De ontwikkeling Grote Markt Oostzijde is, na 15 jaar planvoorbereiding, met de naar voren geschoven Oostwand en de Nieuwe Markt inclusief het iconische Forum sinds november 2019 merendeels in gebruik genomen. De ervaringen sinds de opening zijn te kort om gefundeerd vast te stellen of dit nieuwe stuk binnenstad de verhoopde meerwaarde heeft gebracht. De coronaperikelen noopten bovendien in maart 2020 tot sluiting voor onbepaalde duur.

Nú een oordeel uitspreken kan dus hooguit voorlopig zijn, gebaseerd op beperkte documentatie en eigen observaties. De antwoorden op drie vragen zijn daartoe leidend, te weten:

1. Is omvang en kwaliteit van de openbare ruimte inclusief de aanliggende gebouwen door deze ontwikkeling toegenomen?
2. Zijn in het project functies toegevoegd dan wel daar naar toe verplaatst die zorgen voor extra bezoekers dan wel een betere spreiding daarvan over de binnenstad?
3. Is door combinatie van functies een vliegwieleffect te verwachten voor het culturele en sociale leven in de stad?

Een vergelijking met de situatie van vóór de aanleg leidt tot de vaststelling dat er een aanmerkelijk fraaier en intensiever stuk binnenstad tot stand is gekomen. Over de vormgeving van het Forumgebouw wordt verschillend geoordeeld, maar wat er stond was verouderd, onaantrekkelijk en weinig functioneel. De stedenbouwkundige meerwaarde betreft ook het herstel van de structuur van voor de oorlog. Er is afgerekend met het relict uit de Wederopbouwperiode. Resultaat: een knussere Grote Markt.

De functionele meerwaarde had kunnen zitten in het onderbrengen van voor stad en ommeland nieuwe functies. Behalve de uitzicht biedende horeca op de bovenverdieping betreft het echter merendeels bestaande culturele voorzieningen die onder één dak gebracht zijn. Het originele en unieke van het concept is vooralsnog onduidelijk. Nieuwe huisvesting kan overigens wel een vliegwieleffect tot stand brengen. Zijn de één miljoen bezoekers in de eerste drie maanden na opening van Forum te beschouwen als beloftevol effect van nieuwsgierigen of waren het vooral studenten op zoek naar een rustige studeerplek?

De aantrekkingskracht van de Nieuwe Markt als verpozingsruimte moet

nog blijken. De toegang vanaf de Grote Markt is niet erg uitnodigend en verhindert uitzicht op het Forum. Alleen bij afwezigheid van windhinder, voldoende zon-en lichtinval en een aantrekkelijk ingevulde begane grond krijgt de stad er een nieuw herbergzaam plein bij.

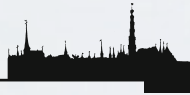
Het voorlopige eindoordeel is dus gemengd. Stedenbouwkundig en architectonisch mag gesproken worden van kwaliteitsverbetering. Maar functioneel moet Forum het beoogde vliegwieleffect zich nog bewijzen. De aantrekkingskracht van het culturele clusterconcept zal duurzaam moeten zijn. Hopelijk leidt dat ook tot een acceptabele exploitatie in weerwil van de uitzonderlijk hoge bouwkosten.

Ed Nozeman

Emeritus hoogleraar Vastgoedontwikkeling RUG

4. Trots

Het werk van een stedenbouwkundige wordt, merkte ik weer bij de opening van het Groninger Forum, niet altijd goed begrepen. Allereerst zijn wij geen bouwers van steden, ook al lijkt dat zo sinds een spellingswijziging de tussen-N invoerde en we stedenbouwkundigen werden. En een stad bouw je niet: ooit zei iemand dat als je een stad wilt bouwen je het beste een universiteit kon stichten en dan 200 jaar moest wachten. De stede of stee heeft betrekking op plaats of plek, zoals een beetje Groninger allang wist. Wij proberen er, met ontwerpen en overreding, voor te zorgen dat bepaalde plekken goed functioneren. Een tweede misverstand is dat we pas tevreden zouden zijn wanneer er gebouwd wordt. Uiteraard is het prettig wanneer iemand iets kan bouwen dankzij ons werk. Maar een (groot) deel van ons takenpakket is ook om te voorkomen dat gebouwen en functies op de verkeerde plaats terechtkomen. Toch kreeg ik de laatste tijd vaak de

retorisch bedoelde vraag of ik niet trots was nu het Forum er eindelijk was. Mijn standaardantwoord was dat het niet netjes is om al te trots te zijn op je kinderen, noch op je echte, noch op je geesteskinderen. En hoe mooi dat prachtige gebouw ook is, en hoe goed het ook functioneert en hoe geslaagd het terugbrengen van de historische rooilijn van de Oostwand ook is, dat allemaal is, voor mij, niet het belangrijkste. Nee, als ik al trots ben, dan is dat op een hele reeks van grote en kleine gebeurtenissen die bepalend waren voor wat nu gerealiseerd is. Trots bijvoorbeeld op een wethouder die durfde te zeggen dat er geen plan B was na het verloren referendum over de Nieuwe Noordzijde. Of op die grote groep van mensen uit de stad die vervolgens bij elkaar kwamen om te bedenken wat er nu met de stad en met het centrum van de stad moest gebeuren. Of op het college dat na verschillende consultatierondes wilde ingrijpen in dit gebied om 'de markt' (private investeerders en warenhuizen als V&D en de Bijenkorf - waar zijn ze nu?) te laten zien dat dit wat achtergebleven en verloederd deel van de stad nieuw elan kan krijgen. Ook trots op de gemeenteraad die wilde investeren in een openbaar gebouw als middel om dat te bereiken. En eigenlijk ook op de ambtenaren en adviseurs die, om een stadsbreed draagvlak te creëren de Oostwand een vooroorlogse (Noord-Nederlandse) baksteenallure wilden geven en akkoord waren met een plek op de tweede rang voor 'een iconisch gebouw'. Het Forum is geslaagd als publiekstrekker uit Stad en Ommeland en daarbuiten; niet eerder kreeg ik zoveel Randstedelijke vrienden op bezoek. Op zich is dat leuk, maar mijn grootste eigen tevredenheid is dat de stadsvernieuwing rond de Grote Markt het gewenste resultaat lijkt te gaan hebben: wil je een goed functionerend stuk stad, ontwerp een bijzonder gebouw en wacht twintig jaar. Het is het wachten, dacht ik bij

de opening van het Forum Groninger, meer dan waard geweest. En Vindicat kon minder.

Tjerk Ruimschotel

Was van 2000 tot 2014 als stedenbouwkundig ontwerper werkzaam bij de gemeente Groningen

5. Van urinoir naar prachtexemplaar

Achter de Oostwand, daar kwam vroeger je niet. Hoogstens als je eens hoge nood had op een nachtelijk uur. Daarom werd het gebied 's nachts zelfs aan de openbare ruimte onttrokken en afgesloten met een hek. Men had daar niets te zoeken net als bij voorzijde van de oude Oostwand. Het tegenovergestelde is nu het geval. Een aantrekkelijke nieuwe markt met tal van functies eromheen is toegevoegd aan de Groningse binnenstad. Een verblijfsgebied waar het ook na het sluiten van de winkels levendig en gezellig kan zijn. De vraag of de ontwikkeling een goede is, vind ik een retorische. Natuurlijk is de nieuwe situatie beter dan de oude.

De nuance zit in hoeverre de ontwikkeling door de burger gedragen wordt. In mijn herinnering was de toon van de publieke opinie kritisch en zelfs sceptisch tijdens het opperen van de plannen, wellicht het fiasco van de mislukte Noordzijde nog indachtig. Zat de stad wel te wachten op een voor Groningse begrippen megaproject? Het getuigt van politieke durf dat het plan is doorgezet. Met een breed inspraaktraject, steeds duidelijkere plannen en vooral ook concrete beelden is het hart van de meeste Groningers langzaam veroverd. Langzaam, dat wel want er waren flinke hobbels op de weg met een economische crisis en de aardbevingsproblematiek. Bij de opening van het Forum valt het project bijna louter goede pers ten deel, niet alleen in het Noorden maar ook landelijk. De publieke opinie ziet het heden ten dage dus wel zitten.

Het Forum is, naast de toren en het museum, in potentie zelfs het derde landmark van de stad met landelijke aantrekkingskracht.

Natuurlijk kunnen we twisten over het proces, de kosten of de architectuur - dat is ook mij als geograaf niet vreemd. Echter, deze facetten zijn nu enkel nog een representatie van de tijdsgeschiedenis en we zullen het (voorlopig) met deze uitkomst moeten doen. Hopelijk zullen we de lessen meenemen als we weer beginnen aan de Noordwand. Waar wij allemaal wel een beetje invloed op hebben is het succes van het nieuwe gebied. Ik zou zeggen: gebruik het, geniet ervan en geef het daarmee meer waarde. Persoonlijk ben ik trots dat de stad met de Nieuwe Markt en het Forum een kunstwerk voor toekomstige generaties heeft weten neer te zetten. Daar valt bijna geen prijskaartje op te plakken. Ain Pronkjewail in golden raand voor Stad en Ommeland! Zelfs als Randstedeling ga ik er enorm van genieten.

Emiel Blok

Eigenaar Holland Bike Tours / woonde en studeerde 8,5 jaar in Groningen

6. En wat vinden we er nu van?

Het Forum staat. Naast de d'Olle Grieze is inmiddels een prachtig gebouw verrezen dat Stad en Ommeland meer allure heeft gegeven. De buitenkant is zeer indrukwekkend en de binnenkant doet aan als een groot cultuurwarenhuis waar je in kunt verdwalen. Echter de ontwikkeling in de binnenstad van Groningen gaat verder dan een recente verandering van de skyline. De Nieuwe Markt en de verandering aan de Grote Markt heeft de binnenstad (met name de Binnenstad-Oost) een flinke oppepper gegeven. Een jonge en groeiende stad die, ondanks de schaarse ruimte, de mogelijkheid heeft gevonden om de binnenstad verder te laten

groeien. Een goed gelukte uitkomst van de ruimtelijk vraagstuk van de schaarse ruimte (gestuwd door de bevolkingsgroei) waar veel steden mee worstelen

Als bewoner van een omliggende gemeente voelt het aan alsof er meer ruimte voor de binnenstad is ontstaan. In het afgelopen jaar, zeker voor de coronacrisis, was het soms zo druk dat men over de hoofden kon lopen. Door de Nieuwe Markt is er de mogelijkheid dat de mensen zich meer gaan verspreiden in de binnenstad van Groningen. De tijd zal leren hoe de loopstromen van de consument zich gaan ontwikkelen, zeker ook met het besluit om ook het openbare vervoer niet langer door de binnenstad te laten rijden. De extra ruimte zorgt voor de oppepper die de binnenstad van Groningen ook wel kon gebruiken. Detailhandel was en is de afgelopen een flinke dynamische branche gebleken. De snelle ondergang van een heel aantal winkelketens, zoals V&D, zorgden voor een veranderd aanbod voor de consument en zichtbare tijdelijke leegstand. De ontstane ruimte werd al snel gevuld met horeca en nieuwe formules, en bood ook ruimte voor een nieuwe generatie zelfstandige winkeliers.

Die veelheid van en de dynamiek in de mix van detailhandel, horeca en cultuur tegen een achtergrond van historisch erfgoed maakt de binnenstad blijvend interessant voor stadjes en bezoekers, ook uit het Ommeland. Het Ommeland als aantrekkelijke woon- en recreatieregio profiteert enorm van een dynamische en groeiende stad. De verwevenheid in functie en gebruik van Stad en Ommeland is groot. Afgelopen jaren is er door overheden stevig geïnvesteerd in het vervoerssysteem, dat zeer geschikt is gemaakt voor student en forens om van het Ommeland de stad snel te bereiken en vice versa. En zo draagt de ontwikkeling van

het Ommeland ook zeker bij aan de ontwikkeling van de stad.

Kijkend naar het Forum, ook een kritische noot. Het Forum is een attractie op zich, en zeker een bezoek waard (na opening eind februari 2020 al één miljoen bezoekers). Maar alleen bezoek is niet genoeg voor een sluitende exploitatie. Veel ommelanders kennen het gebouw wel, maar de inhoud van het grote cultuurwarenhuis niet. Het gebruik zal uiteindelijk het succes van het Forum gaan bepalen. Heeft het Forum qua functionaliteit genoeg verbondenheid met het ommeland? De uitdaging is volgens mij dat naast de stadjes, ook de ommelander zijn/haar eigen plek in het Forum vind en blijft vinden, om zo te zorgen dat er ook een duurzame wisselwerking tussen bezoek en gebruik ontstaat.

In de tussentijd blijf ik als "Ommelander" op expeditie gaan naar

het Forum om alles daarbinnen te ontdekken, om vervolgens te verdwalen in steegjes van de binnenstad, en daarna op de Nieuwe Markt neer te ploffen op een terrasje, om in de schaduw van deze nieuwe stadse allure een lekker ijsje op te eten. #Konminder in #Grunn.

*Jeroen Westendorp
Wethouder Gemeente Noordenveld*

StadUitZicht?

Foto's Hein Folkers, tekst Koos Meisner

Groningen kent nog heel wat laatmiddeleeuwse, 16^e en vroeg 17^e eeuwse panden. Niet altijd onmiddellijk herkenbaar, omdat er nogal eens het nodige aan verbouwd is. Soms biedt het achterhuis nog wel eens gelegenheid zicht te hebben op de oorspronkelijke bouw. Maar binnenplaatsen zijn ook vaak verdwenen, volgebouwd. Zo ook hier waar Franciscus Lief tinck (van het wapen van Drenthe bij de Heerepoort) zijn tweede tabaksfabriek in 1893 laat bouwen.

In de hoek het begin van de nauwe toegang tot de binnenplaats

Flexibiliteit in bestemmingsplannen: uitzonderlijk of normaal?

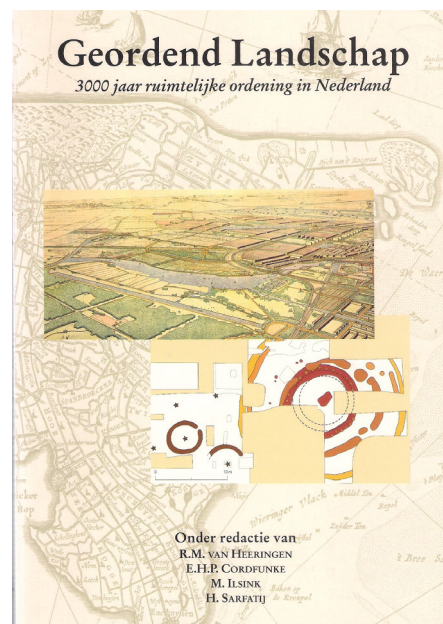
Voor de Vrienden van de Stad zijn bestemmingsplannen en gerelateerde planvormen als beeldkwaliteitsplannen de kern van de (inhoudelijke) beraadslagingen. Centraal staat dan de vraag of (en zo ja wat) ze aan de ruimtelijke kwaliteit (belevingswaarde, gebruikswaarde, toekomstwaarde) bijdragen. Bestemmingsplannen binden de burger, zijn het beleidsinstrument dat 'beleid' ook werkelijk concreet maakt. Hier bepaalt de overheid wat een burger mag en niet mag in termen van gebruik en bouw-mogelijkheden. Omgekeerd mag de burger de overheid houden aan het handhaven van het vastgestelde plan, zoals dat niet alleen blijkt bij het verlenen van vergunningen maar ook bij het realiseren van bouwinitiatieven. Een bestuurlijke opdracht die niet altijd bovenaan het gemeentelijk urgentielijstje staat. Ingewikkeld wordt het wanneer we ons realiseren dat bestemmingsplannen zich 'tijdens de rit' ontwikkelen door het toestaan van afwijkingen, uitwerkingen, vrijstellingen en wijzigingen die een daartoe strekkende procedure met succes hebben doorlopen. Sommige zijn onderdeel van het vastgestelde plan (in het jargon: 'binnenplannen', andere niet: 'buitenplannen'). Met die vrijstellingen en andere middelen voor flexibiliteit worden ook burgers bediend; het is dus niet juist te spreken van (naderhand gearticuleerde) gemeentelijke belangen tegenover die van burgers (die zich op het bestemmingsplan baseren)!

Bestemmingsplannen zijn ook niet het instrument dat burgers rechtszekerheid, of, liever, rechtsbescherming biedt. Een bestemmingsplan is – slechts – een wettelijk instrument met ingebouwde waarborgen voor zorgvuldige besluitvorming, om om te gaan met de ordening van ruimtelijke claims. Wat niet wil zeggen dat bestemmingsplannen niet in kwaliteit kunnen verschillen! En dat over 'zorgvuldige besluitvorming' heel wat te discussiëren valt.

Volgens de Wro (Wet ruimtelijke ordening) van 2008 bestaat een bestemmingsplan uit een toelichting, een verbeelding (kaart) en regels. De laatste twee zijn juridisch bindend, de toelichting is dat niet. Of zoals dat ook al bij de WRO (Wet op de Ruimtelijke Ordening), de voorganger, werd geformuleerd: de toelichting behoort bij het plan maar maakt er geen deel van uit. Met de Wro beoogde de wetgever planologische procedures te vereenvoudigen. Goedkeuring van bestemmingsplannen door provincies werd afgeschaft. En de discussie rond het begrip 'concrete beleidsuitspraak' in streekplannen en Planologische Kernbeslissingen leidde uiteindelijk in de Wro tot nieuwe beleidsinstrumenten voor provincie en rijk, waaronder het inpassingsplan.

Iets over de ontwikkeling van de ruimtelijke ordening

Waar toe is ruimtelijke ordening op

aarde? Laten we ons tot Nederland beperken. In de prille geschiedenis van de ruimtelijke ordening – die sommigen overigens al in 1000 BC laten beginnen, maar concreter gestalte kreeg met de zogenaamde uitbreidingsplannen van de Woningwet van 1901 – was voor de bebouwde kom geen plan vereist. Een uitbreidingsplan had per definitie betrekking op buitengebied! Het was bedoeld als onderlegger voor het ontwikkelen van een gebied, in dit geval uitbreiding van bebouwing. En zoals ook bij de latere bestemmingsplannen, met een uitbreidingsplan kon een gemeente tot onteigening overgaan om het plan tot ontwikkeling te brengen. De ontwerpers van de Woningwet¹ hebben hier gekeken naar de ontwikkelde jurisprudentie bij de aanleg van de grootschalige defensiewerken in de 19e eeuw. De urgentie van de Woningwet is simpel te omschrijven met de woorden 'Koninkrijk van sloppen'. We gaan niet in op de ontwikkeling van het uitbreidingsplan van 'stratenplan' tot een meer volwaardig uitbreidingsplan (en in Westelijk Zeeuwsch-Vlaanderen zelfs tot een intergemeentelijk streekplan). Na het intermezzo van de (naoorlogse) wederopbouwplannen, het wortel schieten (al in WO II) van streekplannen in de ruimtelijke ordeningspraktijk en de in de wederopbouwperiode gebleken onmacht

¹De Woningwet behelsde natuurlijk veel meer dan het uitbreidingsplan. De wet voorzag ook in rijksfinanciering van (woningwet)bouw.

om uiteindelijk tot een Nationaal Plan (ook een oorlogskindje) te komen wordt in 1965 de WRO van kracht. Kern van het wettelijk instrumentarium is het bestemmingsplan, bindend voor de burger; ingevolge de bestuurlijke structuur van Nederland als gedecentraliseerde eenheidsstaat zijn bestemmingsplannen een gemeentelijke verantwoordelijkheid. Rijk en provincie staan voor de opgave hun beleidsambities uiteindelijk in gemeentelijk beleid vertaald te zien. Doorgaans door overleg, en als het niet anders kan door zogenaamde Aanwijzingen. Opties die ook in de Wro worden genoemd, al worden ze daarin geflankeerd door de figuur van de zogenaamde inpasingsplannen: bestemmingsplannen van hogere overheden als provincie en rijk. Daarmee is in de Wro het bestemmingsplan als prerogatief van het laagste bestuurlijke niveau, de gemeente, verlaten. Ik beperk me verder tot het gemeentelijk bestemmingsplan.

Onder de vigeur van de WRO is de verplichting van het maken van een bestemmingsplan beperkt geweest tot het buitengebied. Voor de bebouwde kom was een gemeentebestuur wel bevoegd, maar niet verplicht tot het maken van een bestemmingsplan. Maar was er eenmaal een beschermd stadsgezicht aangewezen, dan volgde noodzakelijk het maken van een bestemmingsplan: het enige juridische gevolg van de aanwijzing tot beschermd stads/dorpsgezicht²! Pas met de Wro is de verplichting tot het maken van (één of meer) bestemmingsplannen voor het hele gemeentelijk territorium verplicht geworden. Wel kon onder de WRO Gedeputeerde Staten een gemeente een Aanwijzing geven tot het maken van een bestemmingsplan, bijvoorbeeld in het geval van uitbreiding van de bebouwing. En zonder bestemmingsplan kon een gemeente niet tot onteigening over gaan.

Bestemmingsplannen: mag er niets?

Startende bestuurders beginnen hun carrière, aanvankelijk in de rol van beoogd volksvertegenwoordiger, nogal eens in harmonie met de (veronderstelde) stem des volks: "het moet nu maar eens afgelopen zijn met het verbod op dakkapellen en andere kleine uitbouwen". Zijn ze gevorderd in hun loopbaan, dan is het adagium dat 'de stad niet op slot moet'. Op deze manier wordt draagvlak gezocht voor beleid dat blijkbaar als restrictief wordt ervaren, of in ieder geval – en nog wel vanuit (beoogde) bestuurders! – als restrictief wordt *geframed*. Hoe dan ook, nog nooit is in Nederland een stad op slot gezet en in zijn ontwikkeling gefrustreerd; wat niet wil zeggen dat alle steden zich even voorspoedig hebben

welstand plaats vindt).

Hoe dan ook, en vanuit welke terechte of onterechte verwachtingen ook, de gedachte is ontstaan dat 'de burger' door 'de overheid' wordt gebonden, zo niet gekneveld. Bedenk daarbij dat tot de verzamelde strevingen van burgers ook behoren ambities van ondernemende ontwikkelaars, laat ik ze niet bij naam noemen, die (om het nu maar eens over Groningen te hebben) de schilwijken, tegenwoordig oude wijken geheten niet beschouwen als een goede wijk om te wonen, maar als een uitermate profijtelijke mineralenput. Dit om hun verdienmodel (opkopen van panden, splitsing en verkamering, en tenslotte, als studio's, verhuur tegen een zodanig tarief dat ook nog eens huursubsidie uit de grote rijkspot in

Sander Israëlsplein, met stip het lelijkste plein van Drachten. En dat al decennia lang. Welstandstoetsing is misschien niet populair, maar wanneer achterkanten voorkanten worden wordt de betekenis van welstandstoetsing bij bouwvergunningen duidelijk. Hier hebben Mark van Wonderen en Yolande Huntelaar (Treurtrips, 2020 [... met inspirerende fiets-, wandel- en scootmobielroutes]) in hun beschrijving van Drachten iets gemist.

ontwikkeld. En die dakkapellen zitten al sinds 1985 in de categorie van de kruimelgevallen! – wat overigens niet wil zeggen dat er geen vergunning voor moet worden aangevraagd (en dat er bijvoorbeeld toetsing op

hun zakken verdwijnt) als een tierelier te kunnen laten snorren. Daar is met het bestemmingsplan Herziening Bestemmingsregels Wonen (2016) weliswaar (gelukkig) een stop op gezet, maar onder het oude regiem

² Dit gold ook voor het Groningse bestemmingsplan Binnenstad 1995. Overigens wil dit niet zeggen dat bestemmingsplannen, voortkomend uit de aanwijzing tot beschermd stadsgezicht, per definitie bijdroegen aan de kwaliteit van zo'n stadsgezicht. Los hiervan: de stadsvernieuwingsoperaties in de jaren tachtig hebben ook veel bestemmingsplannen voor het bebouwde gebied opgeleverd, om zo gesaneerde stadsdelen te consolideren.

verstrekke vergunningen blijven geldig. Zo werken oude plannen door!

Erkend moet worden dat het doorgronden van bestemmingsplannen niet een sinecure is. Dat is met de Wro, die zoals gezegd beoogde procedures te vereenvoudigen, weer gecompliceerd geworden omdat sinds 2010 de op uitvoering gerichte instrumenten van de Wro naar de Wabo (Wet algemene bepalingen omgevingsrecht) zijn verhuisd: de omgevingsvergunning. Dit heeft in de latere (na 2010) edities van de Wro een slagveld van 'vervallen artikelen' opgeleverd – en voor een niet ingevoerde specialist een volstrekt onleesbare Wabo. Zelden zo'n moeras van wetsartikelen gezien! Kortom, het bestemmingsplangebied vraagt studie, en in dit stuk zal ik me hink-stap-springend en hier en daar een bocht afsnijdend tot een aantal hoofdlijnen beperken.

Flexibiliteit en globaliteit

De praktijk van het ruimtelijk ordenen heeft zich altijd voltrokken in het spanningsveld tussen: wat is (met een zekere ambitie) de beste optie voor een bepaald gebied, in een bepaalde context, en in welke mate moeten we ons instellen op mogelijkheden (en onmogelijkheden) die zich onvoorzien of met redelijke verwachting, zo niet hoop, voordoen. Rechtsbescherming van de burger verdraagt zich slecht met grote flexibiliteit van plannen. Flexibiliteit loopt daarin ook aan tegen de grenzen van acceptatie van beleid. Maar rigiditeit is ook geen oplossing. Visies op toekomstige ontwikkelingen zijn voorwerp van smaak en mode, van wel of niet achterhaalde urgentie, van maatschappelijke weerstand en behoefte (hoe zeer misschien ook vanuit specifieke belangen geredeneerd) en verder simpelweg, van voortschrijdend inzicht. En een

gebied met grote dynamiek vraagt een andere planvorming dan een gebied waar weinig ontwikkeling is te verwachten. De Wro heeft voor dat laatste zelfs een planfiguur: de beheersregeling. Onder andere is deze in de voormalige gemeente Haren toegepast.

Naast flexibiliteit is globaliteit te onderscheiden. Staat flexibiliteit tegenover rigiditeit, globaliteit staat tegenover gedetailleerdheid. Te grote detaillering van bestemmingsplannen is buitengewoon onhandig, en levert een stortvloed van toepassingen op van de wijzigingsbevoegdheid van B&W of de Raad (indien daarin is voorzien in het plan). In het bestemmingsplan Binnenstad 1995 heeft Groningen de (globale) bestemming 'stadscentrum' operationeel gemaakt door gebruik van de zogenaamde 'functieladder': de (globale)

Binnenplanse flexibiliteit

Bestemmingsplannen worden niet voor de eeuwigheid gemaakt. Volgens de Wro moet een bestemmingsplan op zijn minst elke tien jaar worden herzien; is daar geen urgentie voor dan kan de werkingsduur met nog eens tien jaar worden verlengd. De tienjaarlijkse expiratietermijn gold ook in de WRO maar op verzuim stond de eerste decennia geen sanctie³. Achterblijvende planvorming zorgde zo voor een groot aantal buitenplanse anticipatieprocedures, waarmee op nieuwe planvorming vooruitgelopen werd. Daarover straks meer. Flexibiliteit in bestemmingsplannen (binnenplanse flexibiliteit) vindt en vond zijn vertaling in het formuleren van de regels in het plan. Hierbij moet gedacht worden aan zaken als wijzigings- en uitwerkingsbevoegdhe-

Bestemmingsplannen worden niet voor de eeuwigheid gemaakt.

bestemming 'Stadscentrum' vond op de plankaart een vertaling waarin per straat(zijde) werd aangegeven welke functie in welke mate was toegestaan. Uiteindelijk bleek dat door het omslachtige bijhouden en het vergunningvrij worden van bepaalde functies een ondoenlijke opgave, zo lezen we in het bestemmingsplan van 2016. Hoe dan ook, ook globaliteit heeft – net als flexibiliteit – in de praktijk zijn grenzen, uiteindelijk bepaald door praktische werkbaarheid. Anders gezegd: wat is een acceptabele en werkbare bandbreedte van ontwikkelingen die door het plan worden gefaciliteerd.

den, of bevoegdheden tot het stellen van nadere eisen van B&W en/of de gemeenteraad. Ook de bevoegdheid tot vrijstelling van het plan valt hier te noemen, waaronder de zogenaamde Toverformule: "B&W verlenen vrijstelling van dit verbod (nl om af te wijken van gebruiksvoorschriften) indien strikte toepassing zou leiden tot een beperking van het meest doelmatige gebruik, die niet door dringende redenen wordt gerechtvaardigd". Een berucht artikel, met een grote nasleep aan jurisprudentie. En eigenlijk een buitenplanse affaire! De Wro/Wabo heeft gebruik van de toverformule overbodig gemaakt. Tenslotte, zonder volledig te zijn noem ik nog het fenomeen van voorlopige en tijdelijke

³ Met de Wro is de sanctie dat geen leges mag worden geheven bij het verlenen van vergunningen, verband houdend met een bestemmingsplan ouder dan tien jaar. Al onder het regiem van de WRO (2002) vervielen vrijstellingsbevoegdheden van B&W bij plannen ouder dan 10 jaar.

bestemmingen. Met de Wro van 2008 is de gemeenteraad de mogelijkheid ontnomen om de wijzigingsbevoegdheid en uitwerkingsplicht, die in de WRO in artikel 11 was omschreven, aan zichzelf voor te behouden. Dat is nu het privilege van B&W (artikel 3.6. lid 1 Wro).

Buitenplanse flexibiliteit

Naast de binnenplanse is er de buitenplanse flexibiliteit. Voorheen, onder de WRO, was die bekend als de artikel 19 procedure. Daarmee werd vooruitgelopen op een nieuw te ontwikkelen bestemmingsplan: toepassing van een artikel 19 procedure vereiste een voorbereidingsbesluit. De overvloed aan artikel 19 gevallen die slechts een geringe afwijking van het bestemmingsplan inhielden bracht de wetgever er toe in 1985, bij de herziening van de WRO, het begrip 'kruimelgeval' in het ruimtelijk ordeningsrecht op te nemen. Het BRO (Besluit Ruimtelijke Ordening) bood een lijst van kruimelgevallen, waaronder - toen al - dakkapellen. Dat is hiervoor al genoemd. In de nadagen van de WRO werd in artikel 19 onderscheid gemaakt tussen (1) projecten die een ruimtelijke onderbouwning behoeven: de zelfstandige projectprocedure (zpp) (2) categorieën van gevallen vastgesteld door GS in overeenstemming met de inspecteur r.o. (de 'klassieke anticipatiegevallen') en 3. kruimelgevallen, aanvankelijk in de BRO (Besluit Ruimtelijke Ordening) opgenomen, en nu, met de Wro/Wabo in het Bor (Besluit Omgevingsrecht, Bijlage II artikel 4). Kruimelgevallen (straatmeubilair, kleine verbouwingen

e.d.) behoeven geen ruimtelijke onderbouwning. Was de 'gewone' artikel 19 procedure bedoeld als anticipatie op een in voorbereiding zijnd plan, de zpp is een doorbreking van de bestemmingsplanregeling door middel van een vrijstelling; een zpp heeft geen voorbereidingsbesluit, zoals bij de 'klassieke' anticipatieprocedure; een zpp-besluit is een bijlage bij het bestemmingsplan, geen onderdeel ervan. Het vraagt een ruimtelijke onderbouwning (referentie aan structuurplan of -visie), een begrip dat inmiddels in de Wro/Wabo/Bor standaard is geworden bij omgevingsvergunningen. Al ten tijde van de invoering van de zpp kon de vrees worden beluisterd dat dit de status van bestemmingsplannen en daarmee gecoördineerde ruimtelijke planning kon gaan bedreigen. Uiteindelijk heeft de zpp in de Wro geen pendant gekregen, wel kende de Wro het projectbesluit, waarbij de bestemmingsplanregeling tijdelijk buiten toepassing blijft; uiteindelijk wordt het bestemmingsplan aangepast aan het projectbesluit. Met de komst van de Wabo in 2010 is het projectbesluit al weer afgeschaft en vervangen door de (buitenplanse) omgevingsvergunning met ruimtelijke onderbouwning. Die zou dan bij de tienjaarlijkse herziening van het bestemmingsplan in het bestemmingsplan verwerkt moeten worden. Maar met de Crisis- en Herstelwet van 2010 is er geen verplichting meer zo'n omgevingsvergunning met ruimtelijke onderbouwning binnen een bepaalde termijn te vertalen in een bestemmingsplan of een beheersregeling. Zo is de wat ambivalente

status die het zpp had ten opzichte van het bestemmingplan, met de buitenplanse omgevingsvergunning met ruimtelijke onderbouwning weer in ere hersteld⁴. Dat maakt het 'lezen' van bestemmingsplannen er niet gemakkelijker op. In de Omgevingswet zal de verplichting tot tienjaarlijkse herziening worden afgeschaft, zodat men uiteindelijk ook vragen kan gaan stellen bij de betekenis van de vaststelling van een omgevingsplan. Het is een vaststelling met medeneming van onvoorziene toekomstige ontwikkelingen.

Tot slot

Samengevat: bestemmingsplannen hebben altijd een zekere mate van flexibiliteit gehad. Scheppen van mogelijkheden tot ontwikkeling lag ten grondslag aan het zogenaamde uitbreidingsplan. Onder de WRO en de Wro laten de ontwikkelingen in het ruimtelijk ordeningsrecht zien dat naast de verhouding tussen de drie bestuurslagen van het Huis van Thorbecke (waarop we hier niet zijn ingegaan) flexibiliteit het permanente thema is van ontwikkelingen in de wet- en regelgeving. De wetgever realiseert zich dat beoogde ontwikkelingen zich niet laten afdwingen, en lijkt met de nieuwe Omgevingswet te kiezen voor de vlucht naar voren. Te gelegener tijd komen we daar nog wel eens op terug.

⁴Hier houden we het maar bij. Er zijn bestemmingsplanprocedures, reguliere Wabo-procedures t.b.v. een omgevingsvergunning, maar ook uitgebreide Wabo-procedures (voor de buitenplanse omgevingsvergunning), en adviesbureaus adverteren zelfs met een ruimtelijke onderbouwning voor kruimelgevallen: "Ook voor een kruimelgeval is het van belang dat er een goede en volledige ruimtelijke onderbouwning wordt opgesteld" (KUBIEK). Bedenk: de bedoeling van kruimelgevallen van het BRO 1985 was vereenvoudiging van procedure. Of heb ik een afslag gemist? Het verlenen van een omgevingsvergunning in afwijking met het bestemmingsplan is een bevoegdheid van B&W, maar mag pas verleend worden als de Raad een verklaring van geen bedenkingen (vvgb) heeft afgegeven. De Raad kan dat doen voor een categorie van gevallen.

De arm van Johannes de Doper

In de 12e eeuw is sprake van een nieuwe bloeitijd van het christendom. Nieuwe kloosterorden ontstaan die zich als een olievlek over Europa verspreiden en de christenheid gaat ter kruisvaart. De christelijke pelgrimage naar het Heilige Land moet veilig gesteld te midden van de oprukkende Arabieren. De kruisvaarders brengen bij hun terugkeer menig heilig object mee. Enkele aanzienlijke aandenkens komen binnen de wallen van Groningen terecht: een tweetal zeer begeerde splinters van het kruishout en de arm van Johannes de Doper, de wegbereider van Christus. Het is heiligheid in tastbare vorm. De arm wordt, gevat in een schrijn van zilver, op een plankier achter het hoofdaltaar in de Martinikerk opgesteld. Al in de eerste nacht dat de schrijn is geplaatst beeft de aarde en de priester die de volgende nacht op het plankier de wacht betreft wordt door de kracht van een nieuwe beving ter aarde geworpen. Groningen kent al van ver voor Slochteren zijn bevingen.

Het is Bart Flikkema die de geschiedenis van het relikwie van Johannes, in een aantrekkelijk uitgegeven publicatie heeft beschreven: hoe kwam Groningen eigenlijk aan het relikwie, wat is de bron van het herkomstverhaal, wat leverde de pelgrimage de pelgrims en niet te vergeten de stad op en wat is er niet en wat nog wel terug te vinden van de tekenen van de Johannes de Doper-verering in onze stad.

De Middeleeuwse Christen

Mislukte oogsten en overstromingen, vetes en oorlogen, onbekende ziekten en pandemieën, de wereld

moet een chaos zijn geweest voor de Middeleeuwse mens. Het is de Kerk die de mensen bij al die verbijsterende gebeurtenissen op het rechte pad tracht te houden en grip geeft op de hun leven bedreigende omgeving. In de kloosters bidden de monniken onophoudelijk de getijden opdat God de zondige wereld niet vernietigt. De Middeleeuwer is niet onnozel. Zo weet Abt Emo in zijn kroniek heel goed uit te leggen welke omstandigheden op 15 januari 1219 hebben geleid tot de verwoestende Marcellus-vloed. De oorzaak van die omstandigheden ligt echter in de zondigheid van de mensheid. Gelukkig heeft de Kerk een probaat middel tot

berekening van Bart Flikkema tussen 1192 en 1195 in Groningen arriveert, helpen. Het bezoek levert een aflaat op van veertig dagen. In een oorkonde van 1360 van een vijftiental bisschoppen worden relikwie en aflaat genoemd evenals in een bul uit 1399 van niemand minder dan paus Bonifacius IX.

Een ander instrument dat de Kerk beschikbaar heeft is de zielenmis. In een ontroerende solidariteit met de overledene laten de levenden zielenmissen lezen die eveneens een kortere loutering voor de ziel van de overledene bewerkstelligen. Wijlen Regnerus Steensma wist wel 24 plaatsen in de Martinikerk aan te wijzen waar de altaren stonden opgesteld voor het lezen van de zielenmissen. Kortom, de chaotische wereld betuigd door de ordening van de Kerk.

De teloorgang van de arm

De ondergang van deze ordening kondigt zich aan het eind van de 15e

Als het geld in 't kastje klinkt, het zieltje naar de hemel springt

zijn beschikking, de boetedoening, die er voor zorgt dat God niet eeuwig blijft twisten. Geen Middeleeuwer zal twijfelen aan zijn voortbestaan na de dood. Alleen, hij vaart ter helle dan wel komt in het vagevuur terecht dat hem zal louteren alvorens hij de hemel betreedt. Het is zaak het verblijf in het onaangename vagevuur dat wordt voorgesteld als een materieel vuur kort te houden. Daartoe helpt een deugdzaam leven maar ook een verkregen aflaat die het verblijf in de loutering van het vagevuur doet bekorten.. Hierbij kan een bezoek aan én een verering van de arm van Johannes de Doper die volgens de

eeuw plaatselijk al aan. De Groninger Wessel Gansfort die de bijbel in zijn grondtalen leest en daaruit begrijpt dat God de berouwvolle zondaar al tijdens zijn leven vergeeft en dat de loutering in het vagevuur een overbodige voorstelling van de Kerk is, legt de bijl theologisch aan de wortel. Luthers woede richt zich op het feit dat de Kerk van Rome gecorrumpeerd wordt doordat aflaat en zielenmis steeds minder de verlossing van de zondaar lijken te dienen als wel de financiële positie van de Kerk (*Als het geld in 't kastje klinkt, het zieltje naar de hemel springt*). Het concilie van Trente (1545-1563) dat de kerkelijke uitwassen snoeit komt

te laat en biedt te weinig. De Reformatie baart nieuwe kerken als de Gereformeerde kerk die met zijn *sola scriptura* een grote betekenisverandering van het christelijk geloof teweeg brengt en door de vernietiging van de oude religieuze pronk ruimte schept voor de *nije leer* in de kerkgebouwen. In 1594 is het zover in de Martinikerk. Wel gaat het er anders aan toe dan in 1566 in Vlaanderen waar een revolutionaire geest het volk inspireert tot een waar iconoclasme. In het notulenboek van de kerkenraad van de gereformeerde gemeente van Groningen valt te lezen *Anno 1594 den 24 Julij heeft men in S. Martens Kercke unde Cloesteren alle beelden begint uth tho nemen, sehr ordentlijck, met besloten deuren unde consent van zijne Excellentie unde onzen Stadtholder*. Niemand weet sindsdien de arm van Johannes noch de schotel waarop de gelovigen hun geldelijk offer deponeerden terug te vinden.

Wederverschijning van de arm

De koopman die de arm van Johannes naar Groningen bracht houdt deze eerst voor de stadgers in zijn huis verborgen. Als er in de stad brand uitbreekt – een ramp voor de bewoners die in 1200 nog uitsluitend in houten huizen wonen – blijft de koopman ijsig kalm onder het gebeuren in het vertrouwen dat het relikwie zijn woning beschermt. Maar de Groningers komen er achter waarom zijn huis is gespaard en hij ontkomt er niet aan het relikwie, dat zo'n probaat middel tegen het brandgevaar blijkt te zijn, aan de Martinikerk af te staan.

Verrassend is de publicatie van Flikkema waar hij verhaalt over het weder verschijnen van het verhaal van de arm van Johannes in de gebrandschilderde raampartij in het trappenhuis van het wederopbouw-pand op het adres Herestraat 113. Jan Lucas van der Baan maakt het raam in 1953. De verklaring voor de keuze van dit thema moet wel zijn dat de eigenaar van het pand de

verzekeringsmaatschappij *De Groninger brandwaarborgmaatschappij* is. Zoals de koopman door het bezit van de arm van Johannes de Doper er op vertrouwt dat zijn huis beschermd is, vertrouwt de hedendaagse mens op zijn brandverzekering bij de Groningse brandwaarborgmaatschappij die de waarde van zijn bezit veilig stelt onder het offeren aan de *Sint Jansschotel*, respectievelijk aan de bankrekening van de brandwaarborgmaatschappij.

Overigens, in zijn naam heeft de Sint Jansstraat de herinnering aan Johannes eveneens bewaard. Zoals ook het smeedwerk op de Sint Jansbrug de afbeelding van de heilige bevat. Kortom, de afbraak van een beeld of een object hoeft niet te betekenen dat de daarmee verband houdende geschiedenis verdwijnt, een argument dat tegenwoordig gebruikt wordt om de publieke verbeelding van ons koloniale verleden met al zijn wandaden te beschermen. In de loop van de tijd kan het verhaal, de geschiedenis in nieuwe verbeeldingen met een inhoudelijk andere betekenis opdui-

ken. Maar het blijft jammer dat de betekenisverandering van de arm van Johannes de Doper van een religieus tot een historisch object te laat heeft plaats gehad om deze als een interessant object te bewaren. Wat zou het Groninger museum er vandaag de dag eer mee hebben kunnen inleggen.

Bart Flikkema: *De arm van Johannes de Doper*; verkrijgbaar in de boekhandel met een los bijgevoegde wandelroute met behulp waarvan de plaatsen van herinnering aan de aanwezigheid van de arm van Johannes de Doper in Groningen kunnen worden verkend. (€10,-)

E.O. van der Werff: *Martini, kerk en toren*. Assen, Groningen 2003.

R.M.W. van Schaik: *Hel en hemel, Aspecten van Middeleeuws geloofsleven in de Friese landen* in de catalogus van de Hel en Hemel-tentoonstelling van het Groninger Museum, 2001

StadinZicht

Foto's Hein Folkers, tekst Koos Meisner

Ooit telde Groningen veel grote en kleine fabrieken, die pruimtabak of rookwaren produceerden. Sommige, zoals Liefstinck, werden door Niemeyer opgeslokt, de meeste bedrijven stopten uit zichzelf. Maar hun namen staan nog op gevelstenen.

Een voorbeeld van een dergelijk bedrijf is pakhuis en voormalige tabaksfabriek De Nijverheid op een binnenterrein achter de Oosterstraat, gebouwd in 1893 naar een ontwerp van architect J.P. Hazeu. Het gebouw is opgetrokken in de toen populaire eclectische bouwstijl. Alleen de voorgevel aan de Bentelaarsgang (een gang genoemd naar een ooit aanwonende familie Bentelaar, eigenaren van een smederij) heeft een representatieve uitstraling gekregen. Liefstinck was afkomstig uit Drenthe daarom was zijn handelsmerk 'het Wapen van Drenthe'. Opvallend dus dat het zandstenen paneel boven de deur

versierd werd met het wapen van Groningen: twee adelaars, bloemen en griffioenkoppen. Blijkbaar voelde Liefstinck zich goed thuis in Groningen.

De Nijverheid, ook wel Pakhuis Liefstinck genoemd, is vanaf de Oosterstraat via de Bentelaarsgang, die de Oosterstraat met de Gelkingestraat verbindt, te bereiken. Het fabriekje van toen staat op de plek van een eerder pakhuis en was verbonden met Gelkingestraat 34. In de kelder van het pand zat oorspronkelijk een 'calorifère': een voorziening om tabak te drogen. Ook stond er een schoorsteen op het dak. Op de begane grond en op de verdiepingen bevonden zich de werkplaatsen, het magazijn, een tweede droogkamer en een ruimte voor de opslag van tabak.

Na een behoorlijk lange periode van leegstand werd de voormalige tabaksfabriek in 2006-2007 verbouwd tot appartementencomplex met vier appartementen. Bij de verbouwing is het originele kleurschema toegepast: geel voor de kozijnen, oranjebruin op de geleding van de ramen. Voor de woonfunctie werden in de hijsdeuren glaspanelen en hekwerken aangebracht.

Op de hoek van de gang en de Oosterstraat zat jarenlang het medaillehuis Suurd, vandaar de informele naam 'Suurdpleintje' voor wat nu vooral de parkeerplaats voor de appartementen lijkt te zijn. Ook zichtbaar is een fraaie oude muur, restant van een vroeger pakhuis.

Oude muur

Gezicht op de Oosterstraat

Gevelsteen met wapen van Groningen

HET RESULTAAT: Gesprek over Forum, Nieuwe Markt en Oostwand

Paneldiscussie met als deelnemers: Willem Smink, Cor Wagenaar, Niek Verdonk, Erik Dorsman, Han Borg (voorzitter)

In verband met het beperkte capaciteit van de Nieuwe Kerk (100 à 120 personen) graag uiterlijk 5 oktober aanmelden met vermelding van naam en telefoonnummer. Huisgenoten behoeven niet de anderhalve meter in acht te nemen.

Wanneer?

7 oktober

Hoe laat?

20.00 uur (zaal open 19.30 uur)

Waar?

(let op!) Nieuwe Kerk, Nieuwe Kerkhof

Plaats reserveren via

info@vriendenstadgroningen.nl

Wandeling met thema 75 jaar Grote Markt

Wanneer?

4 oktober

Hoe laat?

14.00 uur

Startpunt?

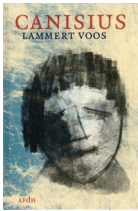
de ster op de Grote Markt

Opgeven via

info@vriendenstadgroningen.nl

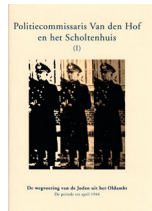
BOEKHANDEL GODERT WALTER

oude ebbingestraat 53 - 9712 hc groningen - 050 - 312 25 23 - info@godertwalter.nl - www.godertwalter.nl

**Lammert Voos,
Canisius**
€ 22,50

'Canisius' is het spijkerharde verhaal van Petrus, een bastaardkind, verwekt 'met lust zonder zegen' op het starre Groningse platteland, voor de Tweede Wereldoorlog. Hij belandt als jongeman in de gevangenis nadat hij een voorman op een boerderij zwaar mishandeld heeft. De oorlog breekt uit, Petrus komt terecht in een NSB-milieu, moet werken voor de nazi's en vecht tegen de Russen. Deze gruwelijke oorlogsgeschiedenis is gebaseerd op het levensverhaal van een familielid van schrijver Lammert Voos. Honden spelen een belangrijke rol in deze novelle. Misschien vertellen zij het verhaal wel. Ze zijn in elk geval betrouwbaarder dan mensen...

**Foppe Walters,
Politiecommissaris
Van den Hof en
het Scholtenhuis (I)**
€ 19,00

Politiecommissaris Klaas Coenraad van den Hof manifesteerde zich tijdens de Duitse bezettingsjaren in het Oldambt als een virulente Joden-hater. Met hart en ziel gaf hij leiding aan de wegvoering van enkele honderden Joden uit Winschoten en omgeving naar het doorgangskamp Westerbork. Na de oorlog rapporteerde een rechercheur over Van den Hof: 'Stond vroeger als politiemann zeer goed aangeschreven en was een zeer gezien persoonlijkheid met een goed karakter.' In dit boek wordt geprobeerd antwoorden te vinden op de vraag hoe het mogelijk was dat een zo goed vakman als Van den Hof de meest gehate persoon van het Oldambt werd. Tientallen verhalen over verzet, spionage en verraad geven een beeld van Klaas Coenraad van den Hof, door Lehnhoff geroemd als zijn beste 'aanbrenger'.

**Dirk-Jan Visser,
Christian Ernstein
en Marten Minckema, Voorland
Groningen**
€ 29,95

Wandelen door Groningen is lopen door het Antropoceen, dit tijdperk waarin de mens overal zijn vingerafdruk zet. Nergens in Nederland is die zo zichtbaar als hier. Groningen is ons voorland. Maar wat betekent dat woord? Voorland is een plek én een tijd. Het is het land voor de dijk en het is ook de toekomst die je al kan vermoeden, maar waar we nog niet zijn. Dit boek is een uitnodiging om mee te wandelen door het eeuwenoude Groninger cultuurlandschap en samen de tekens te lezen van een tijd die komt. Daarbij worden vier urgente thema's in het vizier gehouden: het stijgende water, de verschrompelende biodiversiteit, het verdwijnend erfgoed en de opwarmende aarde. In Voorland denken bewoners en experts mee over lokale oplossingen voor deze mondiale problemen.

**Siet Bootsman,
Kroniek van
een wisselvallig
bestaan**
€ 14,95

Bij het bladeren door de levensbeschrijving van de schrijfster tref je anekdotes aan, enkele familiefoto's, stukjes over belevenissen en reizen, oneliners, wetenswaardigheden, lichtverse, herinneringen aan de kindertijd en hoe zij in latere jaren in het leven stond. De fragmenten worden bij elkaar gehouden door twee verhaallijnen. Die ontdek je bij het lezen: een van verlies en een van verbondenheid. Het boek wordt afgesloten met een vertelsel over een bijzondere zeereis. Zo wordt de connectie met de vuurtoren op de cover duidelijk.

**Koen Heidema,
Oude Groninger
toponiemen**
€ 19,95

In Oude Groninger Toponiemen worden alle dorpen in de provincie beschreven. De herkomst van de plaatsnaam wordt samen met andere historische wetenswaardigheden omschreven.

Port Betaald
Port Payé
Pays-Bas

Vrienden van de Stad Groningen
Van Royenlaan 19A
9721 EJ Groningen

Bestuurssamenstelling

T. van der Meulen (voorzitter)
C. J. A. Wessels, (secretaris)
J. Boéré (penningmeester)
P. J. E. Bootsma
K. Jonkman
E. M. Meisner
P. H. Pellenbarg
A. R. Rubingh
H. T. van Veen

De Stichting Vrienden van de Stad Groningen

De Stichting Vrienden van de stad Groningen is opgericht in 1984. We zetten ons in voor de ruimtelijke kwaliteit (belevingswaarde, gebruikswaarde, toekomst- waarde) van de stad Groningen. We vragen aandacht voor het historisch karakter van de gebouwde en ingerichte omgeving, voor zover dat de belevingswaarde ondersteunt.

Middelen die we inzetten: bijdragen aan meningsvorming over architectuur en openbare ruimte door middel van lezingen, debatten en excursies.

Daarnaast participeren (mogelijk in overleg met andere partijen) in beleidsprocedures (overleg, zienswijzen, eventueel bezwaren bij gemeentelijk ruimtelijk beleid en het beleid van andere overheden).

We richten ons op de binnenstad maar geven daarnaast ook aandacht aan de stad Groningen als geheel en de ruimere context van de stad.

Hoe wordt u donateur?

U kunt u als donateur van de Vrienden van de Stad Groningen opgeven bij bovenstaand correspondentie-adres of via de website:
www.vriendenstadgroningen.nl
e-mail:
info@vriendenstadgroningen.nl

Bank: NL06 INGB 0000 4473 73

Minimum donatie
€ 15,00 per jaar

Groeininga

